

УДК 376.56

Марія Ярошко, аспірант кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО ПРОФІЛАКТИЧНО-КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З ПЕДАГОГІЧНО ЗАНЕДБАНИМИ ПІДЛІТКАМИ

У статті висвітлюються особливості професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактично-корекційної роботи з педагогічно занедбаними підлітками. Основна увага акцентується на організаційно-педагогічних аспектах цієї проблеми.

Ключові слова: професійна підготовка, педагогічно занедбані підлітки, профілактично-корекційна робота, соціальний педагог, соціальний працівник.

Постановка проблеми. В Україні процес професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактично-корекційної роботи з педагогічно занедбаними підлітками зумовлюється сутністю соціально-педагогічної діяльності, її цінностями і характеризується метою, завданнями, змістом, технологією здійснення навчально-виховного процесу, характером взаємодії викладачів і студентів, досягнутими результатами. Важливе завдання процесу професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактично-корекційної роботи з учнівською молоддю полягає у єдності навчання, виховання та всебічного розвитку студентів на основі цілісності та спільності в діяльності.

Значущість професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактично-корекційної роботи з педагогічно занедбаними підлітками зумовлена: потребою підвищення уваги суспільства до учнівської молоді як соціального суб'єкта; зростанням ролі учнівської молоді як об'єкта навчально-виховного процесу; необхідністю профілактики та корекції негативних явищ в учнівському середовищі; формуванням здорового способу життя учнівської молоді, зокрема, педагогічно занедбаних підлітків; створенням сприятливих умов для їх навчання та виховання, формування у них здатності до соціальної самореалізації та саморозвитку; невмінням педагогічно занедбаних підлітків доцільно організовувати та раціонально використовувати у вільний від занять час своє дозвілля тощо.

Процес професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактично-корекційної роботи з педагогічно занедбаними підлітками у

вищому навчальному закладі – це складне соціально-педагогічне та психологічне явище. Цей процес повинен адекватно відповідати сучасним суспільним потребам і реаліям, враховувати комплексність завдань професійної підготовки фахівців за спеціальністю, характеризуватись постійним вдосконаленням технологій навчально-виховного процесу та профілактично-корекційної роботи на засадах творчих пошуків тощо.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Професійна підготовка майбутніх фахівців до профілактично-корекційної діяльності є предметом вивчення сучасних наукових досліджень та висвітлення в соціально-педагогічній літературі. Зокрема, означену проблему досліджують: В. Оржеховська, А. Капська, І. Трубавіна, В. Татенко, І. Богданова, А. Богуш, М. Євтух, І. Зимняя, Н. Кічук, З. Курлянд, А. Ліненко та інші.

У її структурі професійну підготовку фахівців до здійснення профілактично-корекційної роботи з педагогічно занедбаними підлітками вчені розглядають як цілісний процес засвоєння та закріплення майбутніми соціальними педагогами загальнопедагогічних, психологічних та спеціальних знань, умінь і навичок в обраній галузі професійної діяльності.

На сучасному етапі розбудови української національної школи, особливо актуальними є дослідження, які присвячені окремим напрямкам удосконалення професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактично-корекційної роботи з різними категоріями населення, в тому числі з педагогічно занедбаними підлітками (С. Архипова, С. Когут, Ю. Мацкевич, Л. Мішик, С. Пашенко, В. Поліщук, О. Пономаренко, З. Фалинська, Л. Штефан та інші).

У контексті нашого дослідження важливими є

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО ПРОФІЛАКТИЧНО-КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З ПЕДАГОГІЧНО ЗАНЕДБАНИМИ ПІДЛІТКАМИ

питання професійної підготовки, професійної компетентності та професійного самовдосконалення майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників для здійснення профілактично-корекційної роботи з педагогічно занедбаними підлітками.

Мета статті – розкрити теоретичні аспекти особливостей професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактично-корекційної роботи з педагогічно занедбаними підлітками.

Виклад основного матеріалу. В останні десятиріччя науковцями проведено низку досліджень, присвячених проблемі підготовки фахівців до соціально-педагогічної профілактично-корекційної діяльності з педагогічно занедбаними підлітками (В. Оржеховська, І. Зверева, А. Капська, С. Литвиненко, О. Межирицький, Н. Романова, В. Тименко, С. Харченко та інші). За своїм змістом і спрямованістю вчені торкалися різних аспектів означеної проблеми. Так, у роботі І. Зверєвої охарактеризовано теоретичні та практичні складові соціально-педагогічної профілактично-корекційної роботи з педагогічно занедбаними підлітками. Особливий інтерес для дослідження становить те, що автор розкриває сутність соціально-педагогічної профілактично-корекційної діяльності як основи соціальної роботи з педагогічно занедбаними підлітками. Нею охарактеризовано соціальну профілактику та корекцію як важливі напрями в організації соціальної роботи в учнівському середовищі; описано систему діяльності центрів соціальних служб щодо соціальної допомоги різним категоріям дітей та підлітків; взаємодію державних, громадських та благодійних організацій з метою реалізації програм соціальної реабілітації дітей та молоді в Україні. Автор виокремлює та описує зміст основних напрямів соціально-педагогічної та профілактично-корекційної діяльності, таких як: соціальна профілактика, соціальне обслуговування, соціальна допомога, соціальна корекція відхилень у поведінці тощо [2].

Поняття “професійна підготовка” в “Енциклопедії професійної освіти” визначається як “сукупність спеціальних знань, навичок і умінь, якостей, трудового досвіду і норм поведінки, які забезпечують можливість успішної роботи з певної професії” [6; 8]. Таке трактування професійної підготовки майбутніх фахівців до професійної діяльності носить інтегративний характер і здійснюється у процесі всіх основних видів пізнавальної та творчої діяльності майбутніх соціальних педагогів. Її мета – сприяти формуванню стійких орієнтацій на трудовий спосіб

життя, морально-психологічної та практичної підготовленості майбутніх соціальних педагогів до профілактично-корекційної роботи з педагогічно занедбаними підлітками вже в університеті.

Важливі аспекти професійної підготовки соціального педагога, які мають безпосереднє відношення до нашого дослідження розкриває З. Фалинська [9]. Вона наголошує, що професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів у ВНЗ – це процес формування фахівця нового типу, здатного швидко і адекватно реагувати на зміни, що відбуваються у суспільстві, компетентно вирішувати соціально-педагогічні проблеми в усіх типах та видах навчально-виховних установ і закладах соціальної роботи, на всіх рівнях управління.

З. Фалинська досліджує практичну підготовку майбутніх соціальних педагогів у ВНЗ. Автором розглянуто теоретико-методологічні положення та концептуальні засади професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактично-корекційної роботи, акцентовано увагу на пріоритетності освіти, що передбачає випереджувальний характер її розвитку, відкритість і безперервність; варіативність, яка полягає у створенні можливості вибору форм освіти. Дослідниця дійшла висновку про необхідність професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактично-корекційної роботи з педагогічно занедбаними підлітками за умови оптимального поєднання вітчизняної практики і світового досвіду, наявності неперервної практичної підготовки цих фахівців за певних організаційно-педагогічних умов, упровадження нових технологій навчання та виховання, вдосконалення методики практичної фахової підготовки з обов’язковим урахуванням регіональних потреб, умов і можливостей [9].

За нашим переконанням, підготовка майбутніх соціальних педагогів до профілактично-корекційної роботи з педагогічно занедбаними підлітками є соціально-педагогічною проблемою тому, що педагогіка є базовою дисципліною, яка дозволяє соціальній педагогіці вивчати особливості виховання, освіти та навчання підростаючої особистості на різних етапах її розвитку та становлення. Розкриваючи педагогічні закономірності та принципи навчання і виховання, здійснюючи порівняльну характеристику форм, методів і прийомів педагогічної діяльності, педагогіка вказує майбутньому соціальному педагогу дієві шляхи, засоби та способи організації та проведення профілактично-корекційної роботи з педагогічно занедбаними підлітками.

Значущою для нас є наукова позиція проф.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО ПРОФІЛАКТИЧНО-КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З ПЕДАГОГІЧНО ЗАНЕДБАНИМИ ПІДЛІТКАМИ

А.Й. Капської щодо виокремлення групи професійних якостей особистості, які є найбільш необхідними. У нашому дослідженні ми також виходили з наукової позиції проф. А. Капської про те, що педагогічна система, в рамках якої здійснюється професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів до організації та проведення профілактично-корекційної роботи з педагогічно занедбаними підлітками є цілеспрямованим процесом щодо оволодіння професійними знаннями, вміннями і навичками здійснювати позитивні виховні впливи на педагогічно занедбаних підлітків; розвитку соціально-педагогічної спрямованості та формування особистісно-професійних якостей майбутнього соціального педагога, що інтегрує у собі соціальний та педагогічний аспекти проблеми профілактики та корекції відхилень у їхній поведінці [3].

На первинному етапі для організації процесу професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактично-корекційної роботи з педагогічно занедбаними підлітками у волонтерському клубі створюються відповідні соціально-педагогічні умови. З цією метою вирішуються такі завдання: постановка мети, вибір засобів для досягнення поставленої мети, діагностика умов правильного визначення завдання процесу професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактично-корекційної роботи з педагогічно занедбаними підлітками, що спрямована на з'ясування умов і обставин, за яких має відбуватися процес такої підготовки, прогнозування результатів профілактично корекційної роботи, сутність якого полягає у попередньому оцінюванні результатів профілактики та корекції відхилень у поведінці педагогічно занедбаних підлітків та планування розвитку пізнавальних психічних процесів, які певним чином сприяють активізації навчальної діяльності педагогічно занедбаних підлітків. Вибір постановки мети полягає в обґрунтуванні і постановці цілей, які необхідно трансформувати в конкретні завдання, які стоять перед майбутніми соціальними педагогами. Вище згаданий етап завершується скорегованим, на основі результатів діагностики і прогнозування, проектом організації процесу професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактично-корекційної роботи з педагогічно занедбаними підлітками у волонтерському клубі.

Не менш важливим етапом волонтерської роботи у клубі є процес здійснення професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактично-корекційної роботи з педагогічно

занедбаними підлітками, який передбачає: постановку і роз'яснення мети та завдань; взаємодію майбутніх соціальних педагогів і педагогічно занедбаних підлітків; використання визначених методів, засобів і форм професійної підготовки; створення сприятливих умов для такої взаємодії; стимулювання діяльності майбутніх соціальних педагогів у волонтерському клубі. Результативність процесу професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів у волонтерському клубі до профілактично-корекційної роботи з педагогічно занедбаними підлітками залежить від доцільності поєднання зазначених елементів між собою, їх спрямованості, практичної реалізації мети; від наявності зворотних зв'язків, які дозволяють своєчасно здійснювати корекцію відхилень у поведінці педагогічно занедбаних підлітків та педагогічну взаємодію.

Завершальний етап процесу професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактично-корекційної роботи з педагогічно занедбаними підлітками у волонтерському клубі здійснюється через аналіз досягнутих результатів, що допомагає майбутньому соціальному педагогу зрозуміти причини відхилень у їхній поведінці, визначити: де, як і чому допущені помилки, або за рахунок створення яких умов досягнуті позитивні результати їх профілактики та корекції. В процесі здійснення профілактично-корекційної роботи з педагогічно занедбаними підлітками у волонтерському клубі важлива роль відводиться саме майбутнім соціальним педагогам, тому що вони не тільки надають необхідну соціально-педагогічну допомогу учнівській молоді, але й здійснюють профілактично-корекційну роботу з педагогічно занедбаними підлітками, через залучення їх до різноманітних інтерактивних форм роботи.

Теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактично-корекційної роботи з педагогічно занедбаними підлітками розробляються у монографії В. Поліщук [7]. У нашому дослідженні, опираючись на положення, обґрунтовані В. Поліщук, розуміємо професійну підготовку майбутніх соціальних педагогів до профілактично-корекційної роботи з педагогічно занедбаними підлітками як процес і результат оволодіння цінностями соціально-педагогічної діяльності, професійно-важливими знаннями, вміннями і навичками здійснювати профілактику та корекцію відхилень у поведінці педагогічно занедбаних підлітків, професійно необхідними особистісними якостями, які є основою формування готовності до професійної соціально-педагогічної та

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО ПРОФІЛАКТИЧНО-КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З ПЕДАГОГІЧНО ЗАНЕДБАНИМИ ПІДЛІТКАМИ

профілактично-корекційної діяльності з таким контингентом дітей [7].

Дослідницею обґрунтовано розроблену систему неперервної професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів; визначено і охарактеризовано основні компоненти цієї системи, виявлено особливості їх функціонування; науково обґрунтовано і розроблено моделі соціально-педагогічної профілактично-корекційної діяльності та особистості майбутнього соціального педагога на основі історико-педагогічного аналізу становлення і розвитку соціально-педагогічної діяльності в Україні та підготовки майбутніх соціальних педагогів, виявлено і охарактеризовано основні етапи цього процесу.

У контексті нашого дослідження привертає увагу порівняльний аналіз систем професійної підготовки майбутнього соціального педагога у ВНЗ України та Польщі, здійснений С. Когут [4]. Автором досліджено вплив соціокультурних чинників на розвиток систем професійної підготовки соціальних педагогів в Україні та Польщі; розглянуто місце змін у соціальній політиці держав у процесі соціально-економічних перетворень; виявлено нормативну базу, яка сприяє регулюванню соціально-педагогічної профілактично-корекційної діяльності.

Не можна не погодитися з висновками вище згаданого автора про те, що в різні історичні періоди вплив на організацію систем професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактично-корекційної роботи та діяльності соціально-педагогічного характеру мали громадські організації. На засадах дослідження емпіричних даних у сфері соціальної педагогіки та соціально-педагогічної профілактично-корекційної діяльності України та Польщі зроблено порівняльний аналіз спрямованості і змісту посадових обов'язків соціальних педагогів, виявлено їх соціально-педагогічний характер. Зокрема, дослідницею виявлено причинно-наслідкові зв'язки, специфіку і тенденції соціальної політики обох країн, що є правовою, фінансово-економічною та орієнтаційною основою для розвитку систем професійної підготовки майбутнього соціального педагога в Україні та Польщі. Автором проведено компаративний аналіз діяльності наукової школи соціальної педагогіки України та Польщі як суб'єкта-організатора систем професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактично-корекційної роботи з педагогічно занедбаними підлітками, який довів, що у своєму становленні вони подібні за змістом і характерними тенденціями [4].

Предметом досліджень науковців О. Безпалько та Л. Міщик є особливості діяльності соціального педагога та соціального працівника. Вони стверджують, що функціонально діяльність соціального педагога наближена до професійної діяльності спеціаліста із соціальної роботи. Однак, розмежувати соціально-педагогічну сферу і сферу соціальної роботи надзвичайно складно через те, що вони знаходяться на стадії формування і не мають чітко виписаних функцій [3; 5]. Можна виокремити лише деякі відмінності: якщо соціальний педагог, у своїй професійній діяльності має справу з людьми у процесі їх розвитку, виховання та соціального становлення, то об'єктом професійної діяльності соціального працівника є люди, які мають соціальні, психологічні, фізичні, побутові проблеми, обмежені функціональні можливості, девіантну поведінку, наркотичну залежність, незалежно від віку, обставин, причин тощо.

У понятійно-термінологічному словнику визначено, що соціальний педагог – це спеціаліст, зайнятий у сфері соціальної роботи або освітньо-виховної діяльності, який здійснює посередницьку роль між освітніми закладами, сім'єю, трудовими колективами, громадськістю, організовує їх взаємодію, об'єднує зусилля з метою створення у соціальному середовищі умов для всебічного розвитку дітей, підлітків, молоді як особистостей та їх благополуччя у соціумі [6; 8].

Л. Міщик вважає, що соціальний педагог є професійним працівником соціуму, фахівцем з профілактично-корекційної роботи з педагогічно занедбаними дітьми та підлітками, їхніми батьками, дорослим населенням у сімейно-побутовому мікросередовищі та його оточенні; з молодіжними групами та об'єднаннями, з організації культурно-дозвілєвої, фізкультурно-оздоровчої, трудової, ігрової та інших видів діяльності, групового спілкування, технічного, художнього та інших видів творчості, дітей та дорослого населення у соціумі [5].

За визначенням О. Безпалько, соціальний педагог – це спеціаліст, який зайнятий у сфері соціально-педагогічної профілактично-корекційної роботи або освітньо-виховної діяльності [3].

Особливістю діяльності соціального педагога в порівнянні із соціальним працівником є те, що акція встановлення соціального діагнозу є обов'язком саме для соціального педагога [3]. Після проведення спеціальної діагностики соціальний педагог диференціює отримані матеріали та доручає обстежених клієнтів соціальним працівникам відповідної кваліфікації. При цьому, соціальний педагог і соціальний

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО ПРОФІЛАКТИЧНО-КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З ПЕДАГОГІЧНО ЗАНЕДБАНИМИ ПІДЛІТКАМИ

працівник, надаючи соціальну допомогу, діють спільно, реалізуючи свої функціональні обов'язки.

За нашим переконанням, специфіка діяльності майбутнього соціального педагога полягає в уміннях розвивати взаємини, що сприяють успішній професійній діяльності, активізувати зусилля педагогічно занедбаних підлітків на вирішення різних життєвих проблем, домагатися їхньої довіри, бути посередником і налагоджувати відносини між конфліктуючими особами, забезпечувати міжінституційні зв'язки тощо.

В аспекті започаткованого дослідження мета профілактично-корекційної роботи з учнівською молоддю у волонтерському клубі полягає у створенні таких соціально-педагогічних умов, за яких кожен педагогічно занедбаний підліток зможе максимально проявити свої можливості через залучення їх до різноманітних інтерактивних форм роботи, збільшити власний рівень самостійності, здатності ефективно розв'язувати соціальні проблеми, що допоможе такому підлітку адаптуватися до умов навчання у школі, до зміни режиму праці і відпочинку; до входження у новий колектив, до самовиховання та корекції відхилень у своїй поведінці.

Конкретизація мети відбувається у змісті профілактично-корекційної роботи майбутніх соціальних педагогів з учнівською молоддю у волонтерському клубі, яка визначає коло професійних завдань стосовно суб'єкта та об'єкта. Серед завдань виокремлюємо такі: сприяння соціалізації та адаптації педагогічно занедбаних підлітків до соціального середовища у волонтерському клубі, у школі, у колективі ровесників; формування адекватної системи відносин із соціальними об'єктами, інтеграція педагогічно занедбаних підлітків у соціальні групи; збереження і зміцнення фізичного, психічного, соціального здоров'я такої категорії дітей; створення сприятливого середовища для розвитку здібностей та інтелекту, реалізації їх можливостей через залучення педагогічно занедбаних підлітків до різноманітних клубних форм роботи; надання їм індивідуальних і групових консультацій з метою корекції відхилень у їхній поведінці; профілактика негативних впливів зовнішнього соціального середовища на педагогічно занедбаних підлітків, в тому числі й вулиці; організація соціально-педагогічного супроводу учнівської молоді, яка має у цьому потребу тощо.

Висновки. Резюмуючи вищезазначене, ми дійшли висновку, що професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів до профілактично-

корекційної роботи з педагогічно занедбаними підлітками – це багатогранний, інтегративний, соціально-педагогічний процес, що забезпечується створенням необхідних соціально-педагогічних та психологічних умов для оволодіння майбутніми соціальними педагогами професійними знаннями, вміннями, навичками, професійним досвідом через залучення їх до волонтерської роботи у клубі з метою формування у них особистісно-професійних якостей, які необхідні для успішного здійснення майбутніми соціальними педагогами профілактично-корекційної роботи з педагогічно занедбаними підлітками.

1. *Архипова С.П. Соціально-педагогічні перспективи розвитку єдиної системи неперервної освіти на порозі ХНІ століття // Вісник Черкаського університету. – Вип. 8. – Черкаси, 1998.*

2. *Зверева І.Д. Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю в Україні: теорія і практика.-К.,1998.*

3. *Капська А.Й., Безпалько О.В., Вайнола Р.Х. Актуальні проблеми соціальної педагогічної роботи (модульний курс дистанційного навчання). – К., 2002.*

4. *Козут С.Я. Системи професійної підготовки соціальних педагогів у ВНЗ освіти України і Польщі: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук: 13.00.01 / Львівський нац. ун-т. – Львів: 2004. – 21 с.*

5. *Міцик Л.І. Теоретико-методичні основи професійної підготовки соціального педагога у закладах вищої освіти: монографія. – Запоріжжя, 1997. – 370 с.*

6. *Профессиональная подготовка // Энциклопедия профессионального образования: В 3-х т. / Под ред. С.Я. Батышева. – М., АПО, 1998. – Т. 2. – 390 с.*

7. *Поліщук В.А. Теорія і методика професійної підготовки соціальних педагогів в умовах неперервної освіти: монографія / За ред. Н.Г. Ничкало. – Тернопіль: ТНПУ, 2006. – 424 с.*

8. *Соціологія: короткий енциклопедичний словник. Уклад.: В.І. Волович, В.І. Тарасенко, М.В. Захарченко та ін. Під заг. ред. В.І. Воловича. – К., 1998. – С. 478 – 479.*

9. *Фалинська З.З. Практична підготовка майбутніх соціальних педагогів у вищих навчальних закладах: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук: 13.00.04. – Вінниця, 2006. – 22 с.*

Стаття надійшла до редакції 15.05.2009